

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.10.34>

УДК 330.341

Н. В. Безрукова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму, Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3376-6718>

В. А. Свічкарь,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму, Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8554-1313>

**МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС:
ОЦІНКА ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН
УКРАЇНА-ЄС**

N. Bezrukova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations and Tourism,

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

V. Svichkar,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations and Tourism,

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

**INTERNATIONAL LABOR MIGRATION AND THE BALANCE OF
PAYMENTS: IMPACT ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF
RELATIONSHIPS UKRAINE-EU**

У сучасних умовах трудова міграція стала одним з найбільш поширених явищ, як в економіці України, так і в світовій економіці. Грошові перекази мігрантів стали важливими фактором, що впливає на економіку як країн-донорів, так і реципієнтів. Вони є постійно зростаючим зовнішнім джерелом грошових надходжень до країни-донора, що позитивно впливає на платіжний баланс країни.

В країнах-експортерах робочої сили з'являється додаткове джерело валютного доходу у формі надходжень від трудящих-мігрантів, що полегшує фінансовий стан країн, покращує стан платіжного балансу і дозволяє вирішувати деякі проблеми, що стоять перед ними. Дане питання є досить актуальним для української економіки, оскільки кількість працюючих мігрантів в країнах Європейського Союзу (ЄС) постійно зростала у довоєнний час.

Метою даної роботи є дослідження впливу міжнародної трудової міграції на платіжний баланс країни в контексті поглиблення інтеграції України до Європейського Союзу.

В роботі зазначено, що розширення міжнародної трудової міграції супроводжується як позитивними, так і негативними ефектами, які можуть акумулюватися і навіть загострюватись при ігноруванні відповідних об'єктивних тенденцій.

Так, грошові перекази – це доповнення не лише до доходу домашніх господарств, але й до статті платіжного балансу. Грошові перекази компенсують хронічний дефіцит платіжного балансу, зменшуючи дефіцит іноземної валюти. Особливо це важливо для країн, що розвиваються.

Однак, крім позитивних ефектів для платіжного балансу, грошові перекази впливають на економічну діяльність у країні проживання мігрантів. Залежно від того, як вони будуть витрачені або інвестовані, їх вплив на виробництво, інфляцію та імпорт може буде іншим.

Україна завжди була донором робочої сили для більшості країн світу, зокрема Європейського Союзу. Діалог щодо лібералізації візового режиму між ЄС та Україною було розпочато ще в жовтні 2008 року.

В цілому Україна продовжує відповідати критеріям лібералізації візового режиму, однак необхідно виконати ряд вимог, зокрема забезпечити подальше виконання антикорупційних реформ, що стало головною темою переговорів щодо реформ в Україні.

В статті зазначено, що запровадження безвізу дало ряд позитивних і складних іміджевих, політичних та економічних результатів як для України, так і для ЄС.

В роботі виділені позитивні та негативні наслідки запровадження безвізового режиму між Україною та країнами Європейського Союзу. Проаналізовано грошові перекази в Україну з-за кордону з 2014 по 2021 рр. за кількістю та по країнах.

Авторами були зроблені такі висновки. Міжнародна трудова міграція та міжнародний рух капіталу, особливо грошові перекази, тісно пов'язані між собою. Є в цьому і позитивні, і негативні сторони. Негатив полягає у неможливості врахування кількості нелегальних мігрантів у країні та відповідно суми грошових переказів, що надсилаються через неофіційні канали. Позитивна сторона – у тому, що країна походження мігрантів отримує додаткове джерело валютного доходу. Це покращує стан платіжного балансу країни – експортера робочої сили.

Міграція робочої сили набула нових обертів після початку дії безвізового режиму між Україною та ЄС у 2017 році. Це явище мало як позитивні ефекти, так і негативні. Сприятливо впливали на економіку України ті валютні вливання, перекази, котрі здійснювали трудові емігранти. У найбільш нестабільні роки цей фактор неабияк допомагав в економічному сенсі, поліпшуючи стан платіжного балансу.

In modern conditions, labor migration has become one of the most widespread phenomena, both in the economy of Ukraine and in the world economy. Migrant remittances have become an important factor affecting the economies of both donor and recipient countries. They are a constantly growing external source of cash

inflows to the donor country, which has a positive effect on the country's balance of payments.

In labor exporting countries, an additional source of foreign currency income appears in the form of income from migrant workers, which eases the financial situation of countries, improves the state of the balance of payments and allows solving some of the problems facing them. This issue is quite relevant for the Ukrainian economy, since the number of working migrants in the countries of the European Union (EU) was constantly growing in the pre-war period.

The purpose of this work is to study the impact of international labor migration on the country's balance of payments in the context of deepening Ukraine's integration into the European Union.

The paper states that the expansion of international labor migration is accompanied by both positive and negative effects, which can accumulate and even worsen if relevant objective trends are ignored.

So, remittances are an addition not only to household income, but also to the balance of payments item. Remittances compensate for the chronic deficit of the balance of payments, reducing the deficit of foreign currency. This is especially important for developing countries.

However, in addition to positive effects for the balance of payments, remittances affect economic activity in the country of residence of migrants. Depending on how they are spent or invested, their impact on output, inflation and imports may be different.

Ukraine has always been a labor force donor for most countries of the world, in particular the European Union. Dialogue on the liberalization of the visa regime between the EU and Ukraine was started back in October 2008.

In general, Ukraine continues to meet the criteria for visa liberalization, but it is necessary to fulfill a number of requirements, in particular to ensure the further implementation of anti-corruption reforms, which became the main topic of negotiations on reforms in Ukraine.

The article states that the introduction of visa-free travel has had a number of positive and complex image, political and economic results for both Ukraine and the EU.

The work highlights the positive and negative consequences of the introduction of the visa-free regime between Ukraine and the countries of the European Union. Remittances to Ukraine from abroad from 2014 to 2021 were analyzed by quantity and by country.

The authors made the following conclusions. International labor migration and international movement of capital, especially remittances, are closely related. There are both positive and negative sides to this. The negative is the impossibility of taking into account the number of illegal migrants in the country and, accordingly, the amount of remittances sent through unofficial channels. The positive side is that the country of origin of the migrants receives an additional source of foreign currency income. This improves the balance of payments of the labor exporting country.

Labor migration gained new momentum after the visa-free regime between Ukraine and the EU began in 2017. This phenomenon had both positive and negative effects. The currency infusions and transfers made by labor emigrants had a favorable effect on the economy of Ukraine. In the most unstable years, this factor helped a lot in the economic sense, improving the state of the balance of payments.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, платіжний баланс, грошові перекази, Європейський Союз, країни-донори, країни-реципієнти, робітники-мігранти.

Keywords: international labor migration, balance of payments, remittances, European Union, donor countries, recipient countries, migrant workers.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах трудова міграція стала одним з найбільш поширених явищ, як в економіці України, так і в світовій економіці. Грошові перекази мігрантів стали важливими фактором, що впливає на економіку як країн-донорів, так і

реципієнтів. Вони є постійно зростаючим зовнішнім джерелом грошових надходжень до країни-донора, що позитивно впливає на платіжний баланс країни. У той час як прямі іноземні інвестиції та потоки капіталу на світових ринках скоротилися в останні роки через спад у країнах з високим рівнем доходу, грошові перекази мігрантів продовжували зростати. Отже, виникає широке коло питань, пов'язаних з грошовими переказами та їх впливом на економіку країн, що приймають і відправляють робітників-мігрантів.

В країнах-експортерах робочої сили з'являється додаткове джерело валютного доходу у формі надходжень від трудящих-мігрантів, що полегшує фінансовий стан країн, покращує стан платіжного балансу і дозволяє вирішувати деякі проблеми, що стоять перед ними. Дане питання є досить актуальним для української економіки, оскільки кількість працюючих мігрантів в країнах Європейського Союзу (ЄС) постійно зростала у довоєнний час.

Збільшення обсягу грошових переказів робітників-мігрантів здійснює значний вплив на макроекономічні показники країн їхнього походження. За інформацією Світового банку, частка міжнародних грошових переказів у ВВП деяких країн значно збільшилася останнім часом [1]. Таким чином, сьогодні можна стверджувати, що економіка деяких країн є залежною від інтенсивності міжнародних грошових переказів робітників-мігрантів. І Україна не є виключенням. Так, за словами директорки Інституту демографії та соціальних досліджень імені Михайла Птухи Елли Лібанової, станом на сьогодні майже 9 мільйонів українців перебувають за кордоном, з них близько 3 мільйонів – трудові мігранти [2].

Таким чином, аналіз впливу міжнародної трудової міграції на стан платіжного балансу країни є надзвичайно актуальним, особливо для України як країни-донора робочої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості сучасної діяльності Європейського Союзу, процеси інтеграції, а також взаємовідносини України із країнами ЄС цікавлять багато науковців та політиків. Ці й багато інших питань були досліджені в працях П. Ван Елсувеге, Р. Драгневої, К. Волчук, Т. Кузьо, К. Гілліона, М. Щепанського. Серед українських авторів

значний вклад здійснили О. Кваша, А. Синякова, Р. Петров, А. Вакуленко, О. Мороз.

Але враховуючи нинішній статус України як країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу, актуальними залишаються питання трудової міграції українців до країн ЄС та її впливу на макроекономічні показники країни.

Метою даної роботи є дослідження впливу міжнародної трудової міграції на платіжний баланс країни в контексті поглиблення інтеграції України до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна міграція відчутно впливає на економічний стан країн, що приймають та відправляють мігрантів. Як показує практика, наслідки переміщень робітників-мігрантів прямо залежить від певних причин. Основні причини міграції робочої сили відносять до економічних чинників. Головна з них – нерівномірність економічного розвитку різних країн. Так, у країнах з прискореним соціально-економічним розвитком завжди виявляється брак робочої сили, причому найчастіше найперспективніших професій. У країнах із уповільненим соціально-економічним розвитком, навпаки, утворюється відносний надлишок трудових ресурсів. Причому розрив у рівні соціально-економічного розвитку країн-експортерів та країн-імпортерів досить великий.

Розширення міжнародної трудової міграції супроводжується як позитивними, так і негативними ефектами, які можуть акумулюватися і навіть загострюватися при ігноруванні відповідних об'єктивних тенденцій.

Так, в експортерів робочої сили з'являється додаткове джерело валютного доходу у формі надходжень від трудящих-мігрантів, що полегшує фінансовий стан країн, покращує стан платіжного балансу і дозволяє вирішувати деякі проблеми, що стоять перед ними. Однак багато країн зіткнулися з феноменом постійного зростання витрат на споживання та зі зменшенням частки валютних заощаджень, що йдуть на інвестиції.

Позитивний ефект трудової міграції пов'язують із залученням мігрантів до передових технологій, застосовуваних у країнах-реципієнтах, до вищих стандартів трудової етики, дисципліни, організації виробництва, а також зі

зростанням їх освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня. Але при цьому необхідно мати на увазі, що багато мігрантів, яким вдалося підвищити свій професійно-кваліфікаційний рівень, не мають можливості застосувати отримані навички та знання у своїй країні. Участь у нових організаційних бізнес-формах в основному виражалася у вкладенні зароблених коштів у дрібний бізнес і роботі на власному підприємстві. Як зазначалося в численних дослідженнях ООН, для того, щоб бізнес був успішним, необхідні певні знання та досвід [3].

В свою чергу, процес від'їзду висококваліфікованих кадрів відбувається як у вигляді рівновигідного обміну фахівцями, так і у вигляді «відпливу умів» із менш сприятливих в економічному та політичному відношенні країн у більш багаті, стабільні, демократичні.

Країни – експортери робочої сили отримують економічні вигоди в основному у двох формах: це вирішення проблеми зайнятості в результаті працевлаштування за кордоном та отримання доходів у вигляді переказів мігрантів з-за кордону. Для ряду країн величина трудових переказів як доходної статті платіжного балансу вище, ніж аналогічні суми, одержані від експорту товарів чи послуг.

Так, грошові перекази – це доповнення не лише до доходу домашніх господарств, але й до статті платіжного балансу. Грошові перекази компенсують хронічний дефіцит платіжного балансу, зменшуючи дефіцит іноземної валюти. Ці переводи можуть допомогти пом'якшити наслідки уповільнення економічного розвитку країн походження мігрантів та зменшити дефіцит платіжного балансу. Вони здійснюють більш позитивний вплив на платіжний баланс, ніж інші грошові надходження (наприклад, фінансова допомога, прямі інвестиції чи позики), оскільки їх використання не прив'язане до конкретних інвестиційних проектів з високим вмістом імпорту, вони не потребують погашення. Крім того, грошові перекази є набагато стабільнішим джерелом іноземної валюти, ніж інші потоки приватного капіталу, а для деяких країн вони мають антициклічний характер.

Країни, що розвиваються, швидко визнали цей очевидний і чітко оцінюваний позитивний ефект грошових переказів для платіжного балансу, і

були вжиті заходи для збільшення такого припливу іноземної валюти. Але такі заходи повинні здійснюватися з обережністю, оскільки, крім позитивних ефектів для платіжного балансу, грошові перекази впливають на економічну діяльність у країні проживання. Залежно від того, як вони будуть витрачені або інвестовані, їх вплив на виробництво, інфляцію та імпорт буде іншим.

Негативний ефект може бути викликаний тим, що грошові перекази породжують попит, що перевищує спроможність економіки виробляти. Коли цей попит припадає на товари, що торгуються, грошові перекази можуть стимулювати реальний обмінний курс. Завищений обмінний курс знижує конкурентоспроможність вітчизняних галузей на зовнішніх ринках (дорогим експортом), на внутрішніх ринках (дешевим імпортом) і переносить ресурси з торговельного сектора в неторговельний сектор. Це може також призвести до посилення платіжного балансу, повільнішого зростання можливостей працевлаштування і, як наслідок, до подальшого збільшення стимулів до еміграції.

Щодо України, то вона завжди була донором робочої сили для більшості країн світу, зокрема Європейського Союзу. Український ринок грошових переказів щорічно збільшувався на 60-70%, тоді як світовий ринок демонстрував щорічне зростання приблизно на 20% [1].

Оскільки більшість українських мігрантів прямували до країн Європейського Союзу, доцільно розглянути міграційні процеси в розрізі взаємовідносин Україна-ЄС.

Діалог щодо лібералізації візового режиму між ЄС та Україною було розпочато ще в жовтні 2008 року. Два роки пішло на укладення Плану дій з лібералізації візового режиму, який було представлено Україні в листопаді 2010 року. План дій, який був загальною процедурою для всіх країн Східного партнерства, включав чотири блоки стандартів, яким має відповідати країна-партнер, у тому числі:

- безпека документів, у тому числі біометрики;
- управління кордонами, міграція та надання притулку;
- громадський порядок і безпека;
- зовнішні зносини та фундаментальні права [4].

Цільові показники, які обговорюються в плані, мали на меті гарантувати ефективне та стійке досягнення стандартів не лише шляхом прийняття політичних рішень, а й шляхом розробки необхідної законодавчої та інституційної бази для їхньої реалізації. У наступний неспокійний період з 2011 по 2015 роки, незважаючи на труднощі, було опубліковано шість Звітів про хід виконання Плану дій, а Україна нарешті була включена до списку третіх країн, громадяни яких звільнені від візового режиму для відвідування країн Шенгенської зони [5]. Так, у червні 2017 року Україна стала третьою країною після Молдови, яка запровадила безвіз у квітні 2014 року, і Грузії, де безвіз почав діяти з березня 2017 року.

Слід зазначити, що для країн, які зазнають реформування, безвіз не є становищем, дозволеним раз і назавжди. Для того, щоб політична ситуація не становила загрози подальшому розвитку та безпеці країни-партнера та запобігти зловживанням безвізового режиму, Європейська комісія розробила та опублікувала Перший та Другий звіти в рамках Механізму призупинення візового режиму, який передбачав можливість тимчасового повернення до візових вимог у разі невідповідності критеріям лібералізації. У Звітах зазначається, що в цілому Україна продовжує відповідати критеріям лібералізації візового режиму, однак необхідно виконати ряд вимог, зокрема забезпечити подальше виконання антикорупційних реформ, що стало головною темою переговорів щодо реформ в Україні. Серед інших проблем, характерних для України як транзитної країни, є причетність організованих злочинних угруповань до акцизного шахрайства, зокрема виробництва та контрабанди незаконних тютюнових виробів до ЄС. Ще одна проблема, що мала місце – різні групи контрабандистів, якими керували громадяни України з Туреччини та Греції через Західнобалканські маршрути. У рамках політики ЄС щодо посилення прикордонного контролю до кінця 2021 року було запроваджено перехресну перевірку через Європейську систему інформації та авторизації подорожей ETIAS для виявлення тих, хто становить загрозу безпеці.

Починаючи з січня 2015 року, коли було запущено масову біометризацію, до червня 2018 року Державна міграційна служба України видала 9 мільйонів

біометричних паспортів, у тому числі 5 мільйонів з червня 2017 року [6]. Національна прикордонна служба України повідомила про 20,3 млн перетинів кордону Україна-ЄС з 11 червня 2017 року по 11 червня 2018 року, в тому числі 4,8 млн подорожуючих з біометричними паспортами та 555 000 безвізових (тобто лише 2,7% усіх перетинів кордону в ЄС були безвізовими) [7].

На основі наявних даних, Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони дійшла висновку, що, незважаючи на побоювання, які циркулювали в українських та європейських ЗМІ напередодні запровадження безвізового режиму, різкого та раптового зростання міграційної активності з України до ЄС не відбулося. Зокрема, на початку першого року (з липня по вересень 2017 року) пасажиропотік з України зріс на 15% порівняно з аналогічним періодом 2016 року, але загальний пасажиропотік з України у звітному році зменшився на 2,6% [5]. Хоча в цілому Україна залишилася в трійці країн-лідерів за загальною кількістю в'їздів до Шенгенської зони, кількість зафіксованих незаконних перетинів кордону протягом 2017 року зменшилась на 24%, а кількість перетинів за підробленими документами, у тому числі за фальшивими візами, зменшилася на 34% [8].

За даними Державної прикордонної служби України, 36% безвізових поїздок протягом першого року було здійснено через пункти пропуску через повітряний кордон, тоді як частка авіапасажиропотоку в структурі всіх переміщень через кордони ЄС у 2017 була 57% [9].

На думку українських та європейських експертів, запровадження безвізу дало ряд позитивних і складних іміджевих, політичних та економічних результатів як для України, так і для ЄС.

По-перше, лібералізація візового режиму сприяла впровадженню поглиблених реформ безпеки, надаючи нові переваги не лише для осіб, які подорожують без віз, але й для тих, хто не виїжджає за межі України (наприклад, розширена мережа центрів надання адміністративних послуг населенню, розширення стандартів безпеки документів та персональних даних, покращення контролю за прикордонними процесами, зокрема, за роботою фітосанітарної та митної служб).

По-друге, зріс престиж українського паспорта та громадянства (у Індексі якості національності (The Quality of Nationality Index) Україна піднялася з 99-го місця в 2016 році до 80-го у 2017; це загальна тенденція для країн Східного партнерства, які отримали безвіз на подорожі до ЄС) [10].

По-третє, розвивається транспортно-туристична інфраструктура маршрутів між Україною та ЄС, на ринок виходять лоукостери (наприклад, Ryanair увійшов на ринок України у вересні 2018 року), таким чином подорожі стають доступнішими, можливі перельоти з більшої кількості міст. Водночас є складнощі з логістикою сухопутних переміщень: кількість пунктів пропуску, зокрема, на кордоні з Польщею, недостатня.

По-четверте, усунення логістичних бар'єрів сприяє збільшенню кількості туристичних та ділових поїздок та структурній зміні потоку громадян, покращенню перспектив двосторонніх відносин, розширенню формальних та неформальних відносин, що, зрештою, сприяє покращенню іміджу України в ЄС та популяризації ЄС в Україні. Водночас на тлі нестабільного економічного становища населення та обмеженої альтернативи транспортних рішень в Україні міжнародні подорожі поки не займають значного місця у структурі дозвілля більшості українців. Це безсумнівно вказує на те, що над інклюзивним потенціалом безвізового режиму для громадян України ще потрібно працювати.

Одним із наслідків упровадження безвізового режиму стало посилення міграції робочої сили з України до країн Європейського Союзу. Це мало як позитивні наслідки, так і негативні.

Як свідчать давні опитування ДССУ, що основні країни призначення українських трудових мігрантів змінилися після збройного конфлікту 2014 року. Згідно з їх попереднім опитуванням, проведеним у 2012 році, найбільш популярним напрямком була росія, яка приваблює 43% українців, які працюють за кордоном [12]. У 2017 році найпопулярнішим напрямком для українських трудових мігрантів стала Польща (39%) [12]. Швидке зростання кількості мігрантів до Польщі можна пояснити динамічним зростанням польської економіки та великою кількістю вакансій, проте найвагомішою причиною є лібералізацією візового режиму. Італія та Чехія продовжують залишатися

третьою та четвертою за популярністю країнами призначення; 67% українських трудових мігрантів працювали в країнах ЄС у 2017 році проти 54% у 2012 році.

Слід підкреслити, що право українців на роботу залежить від національних правил приймаючих країн, а також у межах Європейського Союзу, що частково пояснює вибір мігрантами країн призначення.

Оцінюючи наслідки міграції, можна відзначити наступне. Одним із позитивних наслідків міграції робочої сили є грошові перекази до України. Національний банк України оцінює загальний приплив грошових переказів від мігрантів у 2018 році в 11,1 млрд доларів США, або 8,5% ВВП. Обсяг грошових переказів у доларах США поступово збільшувався до 2016 року, значно зріс із 2017, проте зазнав певного падіння в 2019 році, але з тих пір зростає (рис. 1) [13].

Так, частка грошових переказів у ВВП України різко зросла у 2015 році (коли ВВП України скоротився на третину в доларах США) і відтоді продовжує зростати, хоча й повільними темпами. Попередні дані за 2019 рік свідчать, що приплив грошових переказів в Україну зріс на 8% в доларах США до 12 млрд доларів, або 7,8% ВВП.

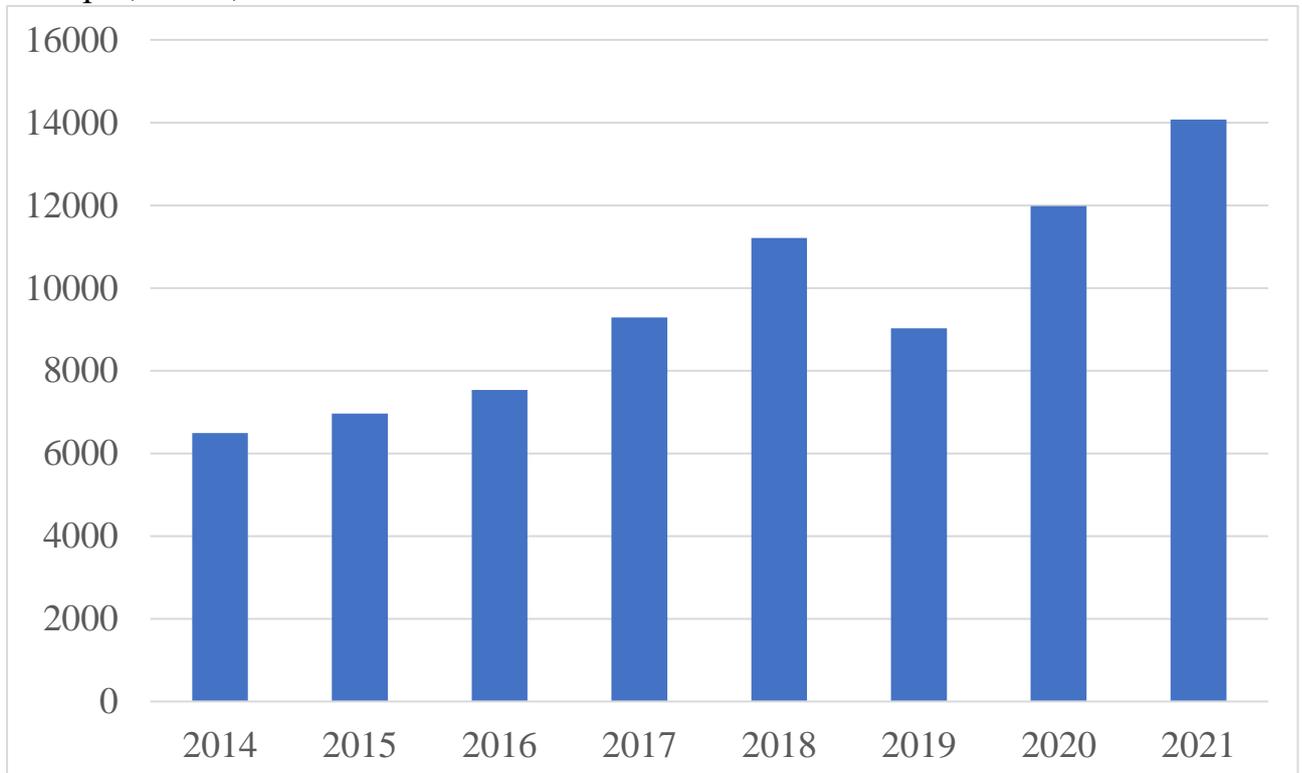

Рис. 1. Грошові перекази в Україну з-за кордону з 2014 по 2021 рр.

(млн. дол. США)

Джерело: систематизовано авторами на основі опрацювання джерела 13

Загалом, за статистикою НБУ, 40,8% грошових переказів у 2021 році надходило офіційними каналами (тобто через банківські рахунки та системи грошових переказів) і 59% – неофіційними каналами (готівкою). Грошові перекази з неформальних каналів оцінюються за допомогою опитувань, проведених центральними банками, і порівнюються між країнами, які надсилають та отримують грошові перекази [13].

У випадку Польщі та Чехії, за оцінками, 92-94% грошових переказів, які українські мігранти надсилають додому, передаються неформальними каналами. Наприклад, для Італії – 51%, Німеччини – 13%.

За статистикою НБУ грошових переказів, отриманих із США, Великобританії та решти світу, 99-100% грошових переказів зазначено як отримані через офіційні канали (рис. 2). Це свідчить про те, що загальна сума грошових переказів, яку повідомляє центральний банк, може бути заниженою, оскільки статистика може не включати неофіційні перекази, отримані з деяких країн. НБУ перебуває в процесі розширення свого оцінювання грошових переказів, отриманих неформальними каналами, на більше країн, що може призвести до певного невеликого коригування даних про грошові перекази НБУ в бік збільшення.

У 2021 році найбільша кількість грошових переказів надходила з Польщі (рис. 3).

Рис. 2. Грошові перекази в Україну в 2014-2021 роках за шляхами перерахування (млн. дол. США)

Джерело: систематизовано авторами на основі опрацювання джерела 13

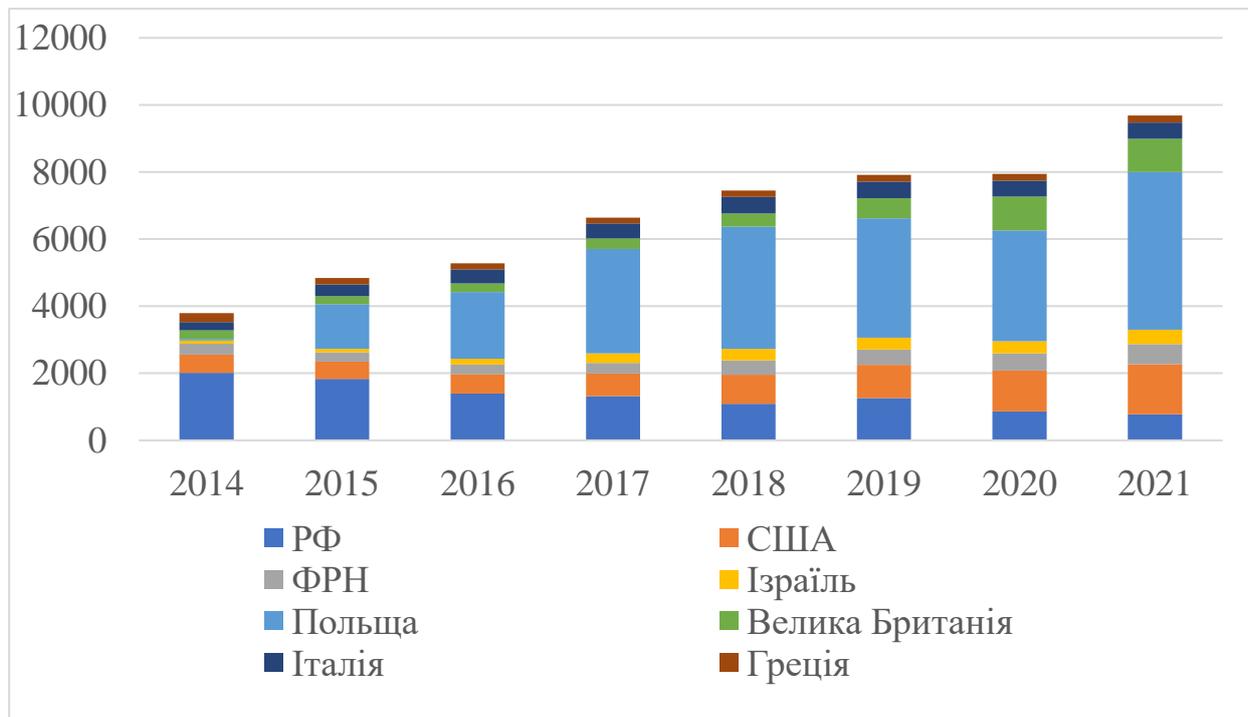

Рис. 3. Грошові перекази за країнами в 2014-2021 роках, млн дол. США

Джерело: систематизовано авторами на основі опрацювання джерела 13

Україна є десятим за величиною одержувачем грошових переказів у абсолютних показниках серед країн із низьким і середнім рівнем доходу та другим, після Єгипту, серед країн-сусідів ЄС. Відсоток грошових переказів до ВВП України (рис. 4) подібний до таких країн, як Вірменія, Грузія та Ліван, але значно нижчий, ніж у Молдові та Палестині.

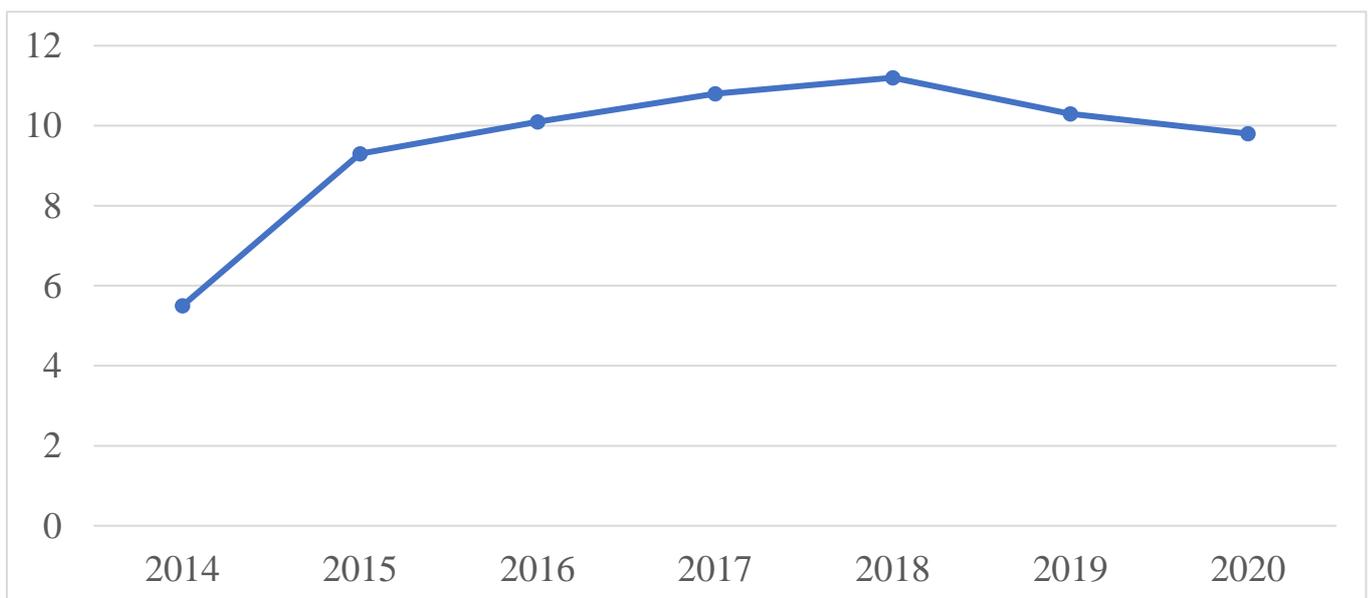

Рис 4. Грошові перекази до України у відсотках до ВВП за 2014-2020 роки

Джерело: систематизовано авторами на основі опрацювання джерел 12, 15

В свою чергу, міграція зменшує пропозицію робочої сили на українському ринку праці, а отже, і потенційний обсяг виробництва.

Так, кількість робочих емігрантів оцінюється в межах від 2,2 до 2,7 мільйонів, що еквівалентно 13-16% загальної кількості працездатних в Україні. Проте не всі українські мігранти були працевлаштовані в Україні до виїзду з країни. За даними опитування ДССУ (2017), лише 58% мігрантів були працевлаштовані. З цієї групи 70% залишили роботу в Україні через низьку зарплату; близько 15% через те, що вони були звільнені або закінчився їхній тимчасовий контракт; і 15% з інших причин. Статус решти 42% мігрантів до виїзду з країни незрозумілий з опитування ДССУ; вони могли бути безробітними або, найімовірніше, працювали в неформальному секторі або на паузі між послідовними періодами роботи за кордоном. Ці цифри свідчать про те, що еміграція залучила від 1,3 до 1,6 млн. осіб безпосередньо від зайнятості на українському ринку праці – 8-10% від загальної кількості зайнятих в Україні [12].

За даними ДССУ, з 2012 по 2018 рік загальна зайнятість в Україні скоротилася майже на 3 мільйони – з 19,3 до 16,4 мільйона. Проте це зниження відбулося майже повністю у 2014 та 2015 роках і відображало той факт, що в статистику після 2014 року не враховано людей, зайнятих на непідконтрольних уряду територіях Донецької та Луганської областей. Чисельність трудових мігрантів зросла приблизно на 10% у період з 2012 по 2017 рік (за даними опитувань ДССУ) і мало вплинула на загальне зниження зайнятості [12].

Різниця в рівнях заробітної плати, згідно з опитуванням ДССУ (2017), була основною причиною еміграції, яку назвали 84% українських трудових мігрантів. Незважаючи на поступове зростання, середня місячна заробітна плата бруто в Україні, яка у 2018 році була еквівалентна 276 євро, все ще була меншою за чверть рівня середньої зарплати в Польщі та Чехії. Це також відповідало менше половини середнього місячного валового заробітку українця, який працює за кордоном (640 євро) [12].

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновок про те, що міжнародна трудова міграція та міжнародний рух капіталу, особливо грошові перекази, тісно пов'язані між собою. Є в цьому і позитивні, і негативні сторони.

Негатив полягає у неможливості врахування кількості нелегальних мігрантів у країні та відповідно суми грошових переказів, що надсилаються через неофіційні канали. Позитивна сторона – у тому, що країна походження мігрантів отримує додаткове джерело валютного доходу. Це покращує стан платіжного балансу країни – експортера робочої сили. Що стосується країн, які приймають іноземних робітників, то збільшення трудових ресурсів благотворно впливає на їх економіку і тягне за собою збільшення обсягу виробництва.

Міграція робочої сили набула нових обертів після початку дії безвізового режиму між Україною та ЄС у 2017 році. Це явище мало як позитивні ефекти, так і негативні. Сприятливо впливали на економіку України ті валютні вливання, перекази, котрі здійснювали трудові емігранти. У найбільш нестабільні роки цей фактор неабияк допомагав в економічному сенсі, поліпшуючи стан платіжного балансу. Однак виїзд громадян за кордон призвів до дефіциту працівників на внутрішньому ринку України.

Література

1. Офіційний сайт Світового банку. *The World Bank*. 2024 URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: 10.09.2024).
2. Лібанова Е. 40 млн населення вже не буде. Досягти цього можна лише шляхом потужної імміграції. *Texty.org* URL: <https://texty.org.ua/fragments/111644/40-mln-naselennya-vzhe-ne-bude-dosyahty-coho-mozhna-lyshe-shlyahom-potuzhnoyi-immihraciyi-demohraf-libanova/> (дата звернення: 08.09.2024).
3. Офіційний сайт ООН. *United Nations*. 2024. URL: <https://www.un.org/> (дата звернення: 10.09.2024).
4. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму. *Верховна Рада України*. 2010 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#Text (дата звернення: 06.09.2024).
5. Visa liberalisation with Moldova, Ukraine and Georgia. *European Commission*. 2018 URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/international-affairs/collaboration-countries/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia_en (дата звернення: 10.09.2024).

6. Червоненко В. Рік безвізу: куди, як і навіть їздили українці. *BBC*. 2018 URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44381907>_(дата звернення: 07.09.2024).

7. Цигикал П. Кордон – це живий організм, і обстановка тут постійно змінюється. *Державна прикордонна служба України*. 2019 URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/golova-derzhprikordonsluzhbi-ukraini-petro-cigikal-kordon-ce-zhiviy-organizm-i-obstanovka-tut-postiyno-zminyutsya/> (дата звернення: 10.09.2024).

8. Risk Analysis for 2018. *FRONTEX*. 2018 URL: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf (дата звернення: 11.09.2024).

9. За рік безвізу прикордонники оформили 555 тисяч українців за спрощеною процедурою. *ВістіЛуг*. 2019 URL: <http://vistilug.com.ua/news/2419-za-rik-bezvizu-prikordonniki-oformili-555-tisyach-ukraintsiv-za-sproshchenoyu-protseduroyu/>_(дата звернення: 09.09.2024).

10. Quality of Nationality Index. 2018 URL: https://www.nationalityindex.com/assets/QNI_2017_GENERAL_RANKINGS_180411.pdf (дата звернення: 10.09.2024).

11. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. *Державна служба статистики України*. 2013. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/dop/12_13/zvit.zip (дата звернення: 11.09.2024).

12. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). *Державна служба статистики України*.. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/12/bl_ztm_2017.zip (дата звернення: 15.09.2024).

13. Грошові перекази в Україну. *Міністерство фінансів України*. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/>____(дата звернення: 14.09.2024).

14. Перекази від трудових мігрантів: поточна ситуація та оцінка перспектив. *Національний Банк України*. 2020 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Transfers_from_migrant_workers_Tokarcuk_2020-06-03.pdf?v=4 (дата звернення: 13.09.2024).

15. Personal remittances, received (% of GDP) – Ukraine. *The World Bank*. 2021 URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=UA> (дата звернення: 10.09.2024).

References

1. The official website of The World Bank (2024), available at: <https://www.worldbank.org/> (Accessed 10 Sep 2024).

2. Libanova, E. (2024), “There will be no more 40 million people. This can only be achieved through strong immigration”, *Texty.org*, available at: <https://texty.org.ua/fragments/111644/40-mln-naselennya-vzhe-ne-bude-dosyahty-coho-mozhna-lyshe-shlyahom-potuzhnoyi-immihraciyi-demohraf-libanova/> (Accessed 08 Sep 2024).

3. The official website of The United Nations (2024), available at: <https://www.un.org/> (Accessed 13 Sep 2024).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Visa-free dialogue between Ukraine and the EU. Action plan for liberalization of the visa regime”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#Text (Accessed 06 Sep 2024).

5. European Commission (2018), “Visa liberalisation with Moldova, Ukraine and Georgia”, available at: https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/international-affairs/collaboration-countries/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia_en (Accessed 10 Sep 2024).

6. Chervonenko, V. (2018), “Year of visa-free travel: where, how and why Ukrainians went”, *BBC*, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44381907> (Accessed 07 Sep 2024).

7. Tsyhykal, P. (2019), “The border is a living organism, and the situation here is constantly changing”. *State Border Service of Ukraine*, available at:

<https://dpsu.gov.ua/ua/golova-derzhprikordonsluzhbi-ukraini-petro-cigikal-kordon-ce-zhiviy-organizm-i-obstanovka-tut-postiyno-zminyutsya/> (Accessed 10 Sep 2024).

8. FRONTEX (2018), “Risk Analysis for 2018”, available at: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf (Accessed 11 Sep 2024).

9. Vistilug (2019). “During the year, the border guards issued 555,000 Ukrainians a visa-free visa under a simplified procedure”, available at: <http://vistilug.com.ua/news/2419-za-rik-bezvizu-prikordonniki-oformili-555-tisyach-ukraintsiv-za-sproshchenoyu-protseduroyu/> (Accessed 09 Sep 2024).

10. Nationalityindex (2018), “Quality of Nationality Index”, available at: https://www.nationalityindex.com/assets/QNI_2017_GENERAL_RANKINGS_1804_11.pdf (Accessed 10 Sep 2024).

11. State Statistics Service of Ukraine (2013), “Report on the methodology, organization and results of the modular sample survey on labor migration in Ukraine”, available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/dop/12_13/zvit.zip (Accessed 11 Sep 2024).

12. State Statistics Service of Ukraine (2017), “External labor migration of the population (according to the results of a modular sample survey)”, available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/12/bl_ztm_2017.zip (Accessed 15 Sep 2024).

13. Ministry of Finance of Ukraine (2021), “Money transfers to Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (Accessed 14 Sep 2024).

14. National Bank of Ukraine (2020), “Remittances from migrant workers: current situation and assessment of prospects”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Transfers_from_migrant_workers_Tokarc_huk_2020-06-03.pdf?v=4 (Accessed 13 Sep 2024).

15. The World Bank (2021). “Personal remittances, received (% of GDP) – Ukraine”, available at: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=UA> (Accessed 10 Sep 2024).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2024 р.